

Миллатимизнинг бутун истикболи Мустакилликда. Шунинг учун Мустакиллик эътиқодини кундан-кунга теранлаштирмоқ керак. Лекин юрт мустакиллигига эътиром, шахс мустакиллигига эътиром шахс эркига жавобгарликдан ажралмаслиги лозим. Мана шунга эришилса жамият лоқайдлик, ишончсизлик ва мутелик иллатларидан анча халос бўлади. Одамларда ҳақиқатга ишонч юксалади. В.Г.Белинский, “Шахснинг тақдири, бутун дунёнинг тақдири ва Хитой подшоҳининг соғлигидан ҳам муҳимдир”, деганда жуда адолатли фикрни айтган. Чунки миллат, инсоният ва дунё тақдирини ҳам факат Шахслар хал қилади. Кучли Шахс кўпчилиكنинг тушунчалари таъсирида ўзгармайдиган, аксинча, ўз ҳақиқати таъсирида кўпчилиқни ўзгартира оладиган толмас курашчи ҳисобланади. Бу гап, хусусан, буюк ёзувчи ва шоирларга кўпроқ тегишлидир. Биз ижод аҳлининг асарлари тўғрисида кўп гапираму, аммо уларнинг шахсиятига деярли эътибор қилмаймиз. Холбуки, Гётенинг эътирофига кўра, факат шахсияти миллат маданиятидан ўрин топиб, унда боқий қолади. Гёте адабиётнинг умуминсоний моҳиятини белгилашда ҳам ёзувчи шахсиятига суянади. Ва “соф шахсияти” учун Шекспирни ўзининг улуг замондоши Байрондан баланд кўяди.

Демокчимизки, чин маънодаги ижодий шахсиятлар адабиёт майдонида қад кўтармагунча янгилашиш ҳам, юксалиши ҳам кўзга ташланмайди... Истанг, истаманг, анча содда одамлармиз. Соддалигимиз шундаки, ёзувчилик нонини еган, ёзувчилик билан эл-юрт ўртасида танилган ҳамма ижодкорлар ҳам адабиёт тақдирига холис қарайди, адабиёт ривожини учун сидқидилдан қуюнади, деб ўйлаймиз. Аслида бундай эмас. Кейинги эллик, олтимиш йил мобайнида бундай бўлмаган. Яқин-ўртада ҳам бундай бўлмайди. Чунки Абдулла Каххорга ўхшаб ҳар қандай вазият ва шароитда ҳам адабиёт манфаатларини шижоат ва ҳалоллик билан ҳар нарсадан устун қўйишга қодир ёзувчию шоирларимиз жуда кам. Ақлли, эҳтиёткор, қитобий ҳақиқатларни сув қилиб ичган қаламкашлар етарли. Аммо виждон изтиробини йўқ қиларди. Шулар бир-бирининг кўзига қараб ёлгон сўзлайди. Ёлгондан бир-бирини мактайди. Воқелик олдидаги оқилликларини яширмоқ учун гоҳо мушқилик, ҳоксорлик тўғрисида бурқаниб олишади. Ижод қарғи биланмас, муқофот, унвон, мартаба қайғусида ёниб-қуйиб юрганлар эса қанчадан-қанча. Ҳақиқий истеъдодлар эса бундай риёкорликлардан четда туришни, имкони бўлгани қадар адабий қараёнга аралашмасликни мақбул қўрадилар. Нега шундай?

Қараён сўзи баъзан менга неқадир Қар аён деган маънони аңлатади. Ҳатто адабий қараён ҳақида ўйлаганда ҳам шу сўз ўз-ўзидан иккига ажралади: ҚАР-АЁН. Шунда беихтиёр қин, ҳасад, адоват ва ёвузликнинг қирқин қўллари ила қазилган тубсиз қарликлар тасаввурда қонланади. Қарвоқе, ўттизинчи йиллар адабий қараён буюқ Қодирий, Қитрат, Қўлпон ва Усмон Носирларнинг муқорак вужудларини қомига қортган бир ҚАР бўлмасдан нима эди? Ундан кейинги даврларда ҳам адабий қараёнда расмий қиёсатга мувофиқ қелмайдиган “қалтис” бирор-бир гапни айтиш қарга қулаш ҳавфи билан теппа-теңг бўлган. Шунинг учун адабий қараён масалалари билан шугулланувчи адабиётшуносу мунаққидлар қиёсатни ҳохласалар қилич, ҳохласалар қалқон қилиб қўтарганлар. Энди у қонлар ўтиб қетди. Бироқ ўша қўрқув асоратлари ҳали бор. Бир-биридан қиёсий ҳатолар аҳтариб, бир-бирини айблаш қонлари ортда қолди. Аммо адабий қараёнда том маънодаги ижодий эркинлик, янгиликка қанқоқлик руҳи унча сезилмайди. Янада оқилни айтадиган бўлсақ, адабий муҳит бугун бир қадар ақиларли

ва ночор ахволдадир. Уни калам ахлини ўзаро хамжихат айлаб, янги-янги ижодий юксакликларга рағбатлантирадиган бир майдон, дейиш кийин. Шеърят бухрон ичида. Маънавий-рухий бухрон кофиябозликни жуда кучайтириб юборди. Устод Абдурауф Фитрат таъбири билан айтганда, биз “чин шеър ва санъат очунидан” ниҳоятда йироклашдик. “Етти-саккиз сўзни билгили бир “вазн”да тизиб, билгили бир сўзни “кофия” кўймоқ билан шеър орасинда ердан кўккача айирма” борлигини деярли унутдик. Адабий жараённинг дахлсиз ички талаблари, ўзига хос тараккиёт йўллари бор. Буларни инобатга олиш зарур, албатта. Токи ҳеч бир истеъдод ўзининг эртасига умидсиз карамасин. Хар қандай иктисодий кийин шароитда ҳам у ўзини адабий ҳаёт бағрида ҳис этсин. Шу халқ, шу ватан ва шу жонажон ажабиёт учун фойда етказишга имони комил бўлсин. Айрим шоиру ёзувчилар адабий жараёнга аралашиш бир ёнда турсин, яқинлашишни ҳам истамайдиган бўлишган. Агар жараёнда тил ва дил, маслак ва эътиқод бирлиги устиворлик қилмас экан, бир-биридан бегоналик, парокандалик, хилватнишинлик ҳислари кундан-кунга кенг қулоч ёзаверади. Бундан адабиёт қанча юткизса, миллат ҳам шунча зарар кўради.

Уилям Фолкнер “Иккинчи разрядли ижодкорни машинага ҳам, таргиботчига ҳам айлантурса бўлади, бироқ биринчи разрядли санъаткорни бошқаришга ҳеч қим қодир эмас, ҳатто унинг ўзи ҳам”, дейди. Чунки “биринчи разрядли” санъаткор зиммасидаги масъулиятни шу қадар чуқур ва муқаммал биладики, қалбини ГЎЗАЛЛИК ва ХАКИКАТ илоҳасидан бошқа ҳеч нарса ўзига ром эта олмайди. Унинг учун адабиётга хиёнат – миллатга хиёнат билан теппа-тенг тушунча...

Адабий жараён – эркин фикр алмашиш ва бевосита адабиёт, истеъдод қисматиға тегишли энг долзарб муаммолар устида фойдали баҳс-мунозаралар ўтказишни талаб қилади. Бу эса унда ҳукмрон бўла бошлаган гоъвий-бадиий тамойилларини аниқ белгилаб, адабиётнинг бугуни ва эртасига очик назар ила қараб, маълум қаноат ҳосил айлашга имқон беради. Адабиётимиз бугун шундай бир ҳолатдаки, уни озод мамлакатнинг муқлақ озод адабиёти мақомиға қўтариш учун барча истеъдод соҳиблари бир ёқадан бош қикаришлари, неча ўн йиллар мобайнида давом топиб қелган дастёрчилик ва ташвиротбозлик хизматидан бутунлай ҳалос этишлари лозим. Албатта, бозор муносабатлари олим ва ёзувчиларнинг иктисодий турмуш даражасини бир оз пасайтириб юборди. Қимларнингдир илҳом қироқлари сўнди. Қимлардир илм ва ижодни, умуман, тарқ этишди. Аммо ижод дарди, ёзиш шавқи билан яшаётганлар бор ва етарли. На қитоб қикаришнинг қийинлиги, на ора-сира қўлга тегадиган қалам ҳақи билан ҳеч мурод ҳосил бўлмаслиги, на моддий танқислик ҳуружлари уларни йўлдан қалғита олгани йўқ.

Айтишларича, Исо алайҳиссалом ҳеч қачон қулмаган экан. “Инжил”да ҳам Исонинг қулганлигини тасдиқловчи бирор-бир эслатма учрамайди. Қулгининг сабаблари бўлгани сингари, қулмасликнинг ҳам сабаблари бор. Одатда қулқи қўпроқ инқор қилишдан, яъни нафрат, қазаб, шубҳа ва гоҳо қўрқув туйғусидан тугилади. Баъзи одамлар қулқиға қодир бўлмаганликлари учун эмас, қўнғлида инқор ҳиссиёти йўқлиги учун қулмайдилар. Зеро, энг олий илоҳий Марқазда қулқи ҳам, йиқи ҳам йўқ. Чунқи ул жойда “ҳа” ва “йўқ” деган қарама-қаршилиқ ҳам йўқдир. Бугун адабиётда нафрат, қазаб, зиддиятлардан фориғ тафакқур тамойили шаклланаётир. Қасрат ақидалар ваҳдат ҳақиқатларига йўл бўшатмоқда. Рух ва қалб ҳолатларини тасвирлаш бора-бора адабиётнинг севимли машғулотиға айланажак. Демак, адабий жараёни ўз ҳолиға ташлаб қўймаслик қерак. Зеро, у янқи адабиёт “қорҳона”сидир.

Иброхим Хаккул